

Graham Greene-nel*

Kicsiny, szerény lakás; a nappalit előntötte a tolóablakon beáradó mediterrán napfény. A szobában csak egy nádból készült, párnákkal borított heverő és egy nádszék számára volt hely, no meg az egyszerű terítővel letakart asztal számára, mely egyúttal íróasztalul is szolgált. A könyvespolcokon a Nelson és Oxford Klasszikusok sorakoztak néhány egyéb könyv társaságában. Látszott, hogy megkoptak a sok forgatástól, de gondosan rendben tartják őket. Kötésükkel is élesen kiváltak közülük Hans Küng művei. A falakon sok-sok kép; elsősorban érzelmi alapon választhatták ki őket, én legalábbis úgy éreztem.

A lakás inkább egy cölibátusban élő iskolamester vagy pap ideiglenes szállásának tűnt; a barna csikos tapéta mint a kollégiumokban; semmi sem árulkodott gazdagságról, hírnévről, ízlésről, hacsak a már említett könyvek nem.

Az utcáról felhallatszott a forgalom zaja. A repülőgép moraja jelezte, hogy a közelben vezet el a Cannes felé vivő légifolyosó.

— Az ablakot általában nyitva hagyom, de a magnója kedvéért ezúttal kivételt teszek — mondta Greene, s azzal behúzta az ablakot.

Ezután leült a nádheverőre és a szemembe nézett. Görbén ült, s kicsit aggódva nézett rám, mintha gyónni készülne.

— Miért él itt? — intettem fejemmel az antibes-i kikötő árbocrengetege felé. — Az adókedvezmények miatt?

Hangosan felnevetett.

— Á, dehogya! Azért jöttem ide, hogy közel legyek ahhoz az asszonyhoz, akit szeretek. Él itt egy barátnőm. Jó harminc éve tart a kapcsolatunk. Itt lakik a közelben. Majd minden nap látjuk egymást. Férjes asszony, a férfi svájci, de... *complaisant*. Megegyezés van köztünk. Általában a barátnőmmel ebédelek és együtt töltjük a délutánt.

Ahogy leültünk, az évek mintha nyomtalanul eltűntek volna az arcáról. Egészség sugárzott róla, a hallása élesebb, pillantása áthatóbb lett.

— Maga talán a leghíresebb világi katolikus... — kezdtem. — De mégis, miféle katolikus? Jár templomba? Szokott gyónni? *Hisz* egyáltalán?

— Katolikus *agnosztikus*nak nevezem magam — vágott vissza. Hangjából hiányzott minden ingerültség, mégis, mintha kirobbant volna belőle ez a néhány nyomatékkal ejtett szó.

— Vasárnap általában elmegyek misére — folytatta. — Van egy nagyszerű barátom, egy spanyol pap, Leopoldo Duran, aki püspöki engedéllyel misézhet latinul bárhol. Ha meglátogat, annál az asztalnál misézik, s ha vele együtt utazom, sokszor a hotelszobában... bár csak vasárnaponként. És ha Duran atya kedvére akarok tenni, mostanában gyónok is — két percig ha tart, 85 éves korában az embernek már nem sok gyónnivalója akad —, aztán pedig meg is áldozom a kedvéért. Éjszakánként imádkozom, hogy... csoda történjen és *kelljen* is hinni.

— Szívesen élt a gyónással? — tettem föl a kérdést. — Úgy értem, amikor még *volt* mit megvallania.

— Nem mondhatnám — felelte, majd elgondolkozott. — Egyszer kisebb veszekedésbe keveredtem a gyóntatószékben. Egyedül az tette számomra elviselhetővé a gyónást, hogy

* John Cornwell interjúja a *Tablet* című katolikus hetilap 1989. novemberi számában jelent meg.

csak azt kellett megvallanom, amit a *legutóbbi gyónás óta* elkövettem. Egy karmelita templomba jártam Londonban. „Utoljára három hónapja gyóntam” — mondtam a papnak. Mire ő két-három évvel ezelőtti dolgokról kérdezett, hogy akkor tettem-e ezt vagy azt. „*Megmondtam* magának atyám, hogy utoljára három hónapja gyóntam. Nem pocsékolom tovább sem a maga idejét, sem a sajátomat. Viszontlátásra, atyám!” — jelentettem ki, s azzal átmentem a jezsuitákhoz és két perc alatt végeztem a gyónással.

Még mindig remegett a hangja, ahogy felidézte a szavakat, amelyekkel elhallgattatta a papot.

— Több mint hatvan éve tért katolikus hitre . . .

— Bizonyos értelemben — javított ki haladéktalanul. — A lány, akit akkoriban feleségül szerettem volna venni, katolikus volt, s anyja akarata ellenére komolyan gyakorolta is a vallást, én pedig arra gondoltam, legalább meg kell értenem, miben hisz, ha magam nem is hiszek benne. Egy bizonyos Trollope atyához jártam, s végül meggyőződtem róla, hogy a katolikus tanítás közelebb jár az igazsághoz, mint a világ bármelyik egyéb vallása.

— Sokan azért fordulnak a katolicizmus felé, mert nagyobb bizonyosságot, nyilvánvalóbb tekintélyt keresnek. Ön is valami effélére vágyott?

— Engem sokkal jobban érdekelték a teológiai *érvek*. Akkoriban elég sok teológiai könyvet olvastam, s úgy gondoltam, a katolicizmus érvei meggyőzőbbek, mint a többi vallás kínálta érvek.

— Mely teológiai szerzők hatottak Önre?

— Newman, Von Hügel, Unamuno. És tetszett Frank Morrison könyve is, a *Ki mozdította el a követ?* Unamuno lelkiége vonzott, és nagyon szerettem a Cervantesről írt könyvét. Jobban élveztem, mint magát a *Don Quijotét*. A *tragikus életérzést* még mindig szívesen forgatom.

— De mi az, amiben hisz? Hogy hangzana egy Greene-féle katekizmus?

Rám nézett, mintha a gondolataimban szeretett volna olvasni.

— Azt mondta, Duran atya kedvéért áldozik. De *hisz-e* a szentáldozásban — Krisztus valóságos jelenlétében az Eucharisztia színe alatt?

— Hiszek abban, hogy ezzel emlékezünk mindarra, ami szerintem az utolsó vacsorán történt. A *megemlékezésben*. De ne vegye szükségképpen szó szerint a szavaimat.

Gondosan formált meg minden egyes szót. Mintha dacosan nézett volna rám.

— Afrikában — folytatta — vannak helyek, ahol a *kenyémek* még a fogalmát sem ismerik, s módjukban sem áll, hogy kenyeret süssenek vagy szerezzenek. Hogy érthetnének tehát szó szerint, dogmatikusan az Eucharisztia fogalmát?

— Azt mondta, régebben bőven volt mit megvallania. *Hitt* is a teológiai értelemben vett bűnben?

— Soha nem állhattam a bűn szót! — jelentette ki tüstént. — Dogmatikus, szakmai csengése van. A bűntény az más, az ellen semmi kifogásom. A bűn szónak viszont papos csengése van. Hiszem, hogy időnként *rosszat* tesz az ember . . . kisebb vagy nagy rosszat. Soha nem szerettem a halálos és bocsánatos bűn közötti merev válaszvonalat a katolikus egyházban. Minden a következményeken múlik. Olykor a látszólag kis rossz nagyobb fájdalmat okoz, mint a látszólag nagy rossz. A körülményektől és az emberi kapcsolatoktól függően.

— A hősei gyakran kerülnek konfliktusba gyöngeségeikkel és lelkiismeretükkel. Ön szerint a kísértés, a bűntudat színesebbé teszi az emberi életet?

— Nem, szívesebben meglennék nélkülük.

— És mit gondol a sátnőről? Hisz az ördögökben és a démonokban?

— Nem, nem hiszek — mosolyodott el halványan.

— És az angyalokban?

— Bennük sem — felelte kuncogva.

— És a pokolban?

— Nem én. Soha nem is hittem a pokolban. Szerintem ellentmondásos. Azt mondják, hogy Isten irgalom . . . a pokol ellentmondana ennek. De lehet, hogy van *megsemmisülés*, mások számára pedig létezik valami tudatos lét. De a pokolban nem hiszek, s azt hiszem, a purgatóriumon ebben az életben megyünk keresztül, nem az eljövendő életben.

— A teljes megsemmisülésre gondol?
— Igen. A pokol szenvedés, de a megsemmisülés nem az.
— És kik szolgálnak rá a megsemmisülésre?
— Az olyanok, mint Hitler... teljességgel eltöröltetnek.
— És Ön? Gondolja, hogy tovább él majd a halála után?
— Szeretnék hinni benne. Egyfajta misztérium biztosan *létezik*. Valami, ami több, mint ez az élet.

— Fél a haláltól?
— Nem, most már különösen nem... szeretném, ha gyors halálom lenne. A hosszan tartó betegségtől félek. Tíz éve bélrákom volt. Gondoltam, itt a vég, úgyhogy megírtam egy csomó levelet és megpróbáltam a lehető legjobban elrendezni a dolgaimat, anélkül, hogy megemlíteném, miért teszem. Halálfélelmet azonban nem éreztem.

— A mennyországról mit gondol?
— Képtelen vagyok felfogni, milyen lehet a menny. Ha létezik is, nem tudom belefoglalni egy képbe. Az én elképzelésem szerint valamilyen tevékeny létforma, nem egyszerűen boldogság azokkal, akiket szerettünk, hanem valamilyen tevékenységi forma, amellyel képesek vagyunk befolyásolni a földön élők életét... talán az abban az állapotban lévő imái hathatnak a földön élőkre.

Hallgatott úgy fél percre, majd hozzátette.

— A tevékenység nélküli mennyország unalmas volna.
— Nehéz elképzelni — próbálkoztam — bármilyen emberi létet test és személyes emlékek nélkül...

— Igen — vágott közbe —, de ha már elérte ezt az állapotot, szeretné hasznát is látni.
— Azt hiszem, a mennyországról alkotott képünk nagymértékben függ Istenről alkotott képünktől. Ön hogyan gondol Istenre?

Greene elhallgatott. Pillantása kitért az enyém elől.

— Tiszta, testtelen módon képzelel el Istent?

— Azt hiszem, nem — felelte határozottan.

— Krisztusként fogja fel?

— Igen, azt hiszem, ez közelebb jár az igazsághoz.

— Mintha a hit harc lenne az Ön számára...

Eltűnődött a szavaimon.

— Hogy is mondjam... hitnek nem nevezném, az erősebb ennél... Szent János evangéliuma fogott meg, olyan, mint egy riport, mint egy jó újságíró tudósítása, mikor elmondja, hogy a szeretett tanítvány Péterrel együtt fut a hír hallatára, hogy a kő elgördült a sír elől, s leírja, hogyan győzi le János Pétert... akár egy helyszíni tudósítás, amelynek hitelét nem vonhatom kétségbe... Tudom, hogy Szent Márk evangéliumát tartják a legkorábbinak, de ott van Szent Jánosé, amelyet valószínűleg egy öregember írt, aki sehol nem nevezi néven magát vagy használja az „én” szót, s ugyanakkor leírja ezt a már-már mulatságos futóversenyt, ami számomra mégis hitelessé teszi a dolgot.

— Ön szerint nincs az istenhitnek racionális alapja? Vagy a túlvilágban való hitnek?

Greene egy pillanatra minden mosoly nélkül a földre meredt. Aztán könnyedén föl kacagott.

— Úgy beszél, mint Freddy Ayer — mondta —, tudja, az ateista filozófus. Gyakran mondogatta, hogy csak egy fél órát adjak neki, és meggyőző róla, hogy *semmi* ilyesmi nincs.

— No, és szaván fogta?

— Nem. Csak *untatott* volna — felelte elmélázva. — Meg aztán, soha nem voltam képes felfogni a logikus pozitívizmust.

— A végén maga is elbizonytalanodott — tette hozzá rövid szünet után. — Azt állította, hogy négy percre a halál állapotában volt a Fulham úti kórházban. De a halálközeli tapasztalatai nem hangzottak túl meggyőzően. Mindig zavart, honnan tudhatta, hogy akkor látta-e a nagy fényességet, mikor *már megállt* a szíve, vagy még *azelőtt*. De akárhogy volt is, abban biztos vagyok, hogy a tudat a szív megállta után is megmarad egy ideig valamilyen formában.

— Régebben Ön is beszélt arról, hogy volt egy misztikus élménye, mely Pio atyához, a

stigmatizált olasz paphoz kapcsolódott. Milyen jelentősége volt ennek a hite szempontjából?

— 1949-ben elmentem a Gargano-félszigetre, Olaszországba, hogy részt vegyek Pio atya miséjén. Hallottam a stigmáiról. A Vatikán nem kedvelte. Az egyik bíboros, aki Rómában meghívott egy itatra, csak így emlegette: Ó, a szent csaló! De különböző — zsidó, katolikus és protestáns orvosok és nem-hívők is megvizsgálták. És a sebek, úgy húszpennys nagyságúak, tényleg ott voltak a kezén és a lábán. Mivel kesztyűben nem mondhatott misét, a miseruha ujját húzta rájuk, úgy próbálta elrejtetni őket. Kedves, kellemesnek mondható arca volt, kissé pufók. Figyelmeztettek, hogy a miséi igen sokáig tartanak, úgyhogy az akkori barátnőmmel a reggel fél hatos miséjére mentünk. Latinul mondta, s nem éreztem hosszabbnak 35 percnél. Mikor kijöttem a templomból és az órára néztem, döbbenet láttam, hogy másfél-két óráig is eltartott, de sehogy sem tudtam rájönni, mikor ment el ez a rengeteg idő. Igaz, mindig elmélkedett, mikor magához vette az ostyát, de ez sem tűnt abnormálisan hosszú időnek. Ekkor ébredt bennem némi hit a misztériumok iránt. Mert ez *tényleg* különösnek tűnt.

Elgondolkodott.

— Valóban hiszi, hogy Isten csodálatos, misztikus módon beavatkozik az ember életébe? — szólaltam meg ismét.

Erre kényszeredetten elmosolyodott és felhúzta a vállát.

— Hát... nem is tudom. De érzem, hogy az ilyesmi misztérium. A misztérium *létezik*. Van az emberi életben valami megmagyarázhatatlan. Ez azért fontos, mert az emberek nem mindenben fogadják el az egyház magyarázatát... Különös, de Pio atya képét a tárcámban hordom.

Greene kopott pénztárcát húzott elő a farzsebéből, s kihálászott belőle két kis képet. Szamárfüles szépianyomatok voltak. Kicsit zavarba jött, ahogy átnyújtotta őket, mintha a magafajta angol urat most valami pápista túlzáson kaptam volna.

Az egyik szerzetesi csuhában, mosolyogva ábrázolta Pio atyát, a másik abban a pillanatban, mikor imádattal nézi a misén átváltoztatott kenyeret.

— Miért hordja a tárcájában őket? — érdeklődtem.

— Tudom is én. Egyszerűen betettem őket és soha nem vettem ki.

— Keresett valamit akkoriban, mikor meglátogatta Pio atyát?

— Meglehet. Akkoriban többé-kevésbé vonzódtam egy nőhöz, akinek igen nagy hite volt, s lehet, hogy ez indított arra, hogy próbára tegyem és megerősítem a sajátomat.

— És Pio atyától megkapta a várt ösztönzést...?

— Hát, legalábbis kételyem támadt a hitetlenségem igaza felől — nevette el magát Greene önmagán gúnyolódva.

— Pio atya azt kérte, építsenek kórházat — folytatta. — Szerintem igen figyelemreméltó kérés egy olyan ember részéről, aki csodás gyógyításokra volt képes. Volt egy orvos barátja, aki eljött, hogy személyesen felügyeljen az építkezésre. Így ragadtam ott. Ezen az orvoston keresztül hívtam, hogy keressem föl személyesen a kolostorban. Elutasítottam, mert nem akartam megváltoztatni az életemet.

— Gondolja, hogy szentet faragott volna Önből?

— Azt nem... de talán elvesztettem volna, akit szerettem.

Felnézett rám, s a tekintetében mintha huncutság villant volna. Aztán elkomolyodott.

— Pio atyának különös képességei voltak. Egy híres esetről magam is tudok. Egy tizenhat éves fiú nagyon szenvedett a ráktól. Anyja felkereste Pio atyát, aki azt mondta, magára vállalja a fájdalmat. A fiúnak azonnal megszűntek a fájdalmai, s akkoriban hallottam a barátnőmtől, aki gyakran felkereste Garganót, hogy a mise közben Pio atya arca időnként megvonaglott a szenvedéstől. A fiú végül meghalt, de minden fájdalom nélkül. Ezt azok mesélték, akik ismerték, és ott voltak a helyszínen.

— Ha nem élte volna át ezt a különös élményt Pio atyával kapcsolatban, lehetséges, hogy a hitét is elvesztette volna?

— A hitem nem különösebben erős; de meglehet, hogy minden hitemet elvesztettem volna...

— Más szent iránt érez tiszteletet?

— Nem — jelentette ki egyenesen a szemembe nézve. — De hitetlen Tamás iránt mindig is rokonszenvvel viseltetem.

— Szóval bizonytalan a hite.

— A *Hűbez* éppen vonzódik az ember — mosolyodott el halványan. — Hinni nem könnyű.

— Edith Sitwell egyszer azt mondta, szerinte hivatást érez, hogy pap legyen...

— Nem tudom, tényleg mondott-e ilyet — jegyezte meg Greene szkeptikusan.

— Ha papi hivatást nem is érzett, a papi társaságot nyilvánvalóan kedveli.

— Sokszor találkozom trappista szerzetesekkel, mert mikor Duran atya társaságában bejárom Spanyolországot, mindig egy galíciai trappista kolostorban szállunk meg. Összeismerkedem a szerzetesekkel, mindig kedvesen fogadnak bennünket. Mikor megírtam a *Monsignor Quijote* című művem, a spanyol és latin-amerikai kiadóktól befolyó jogdíjat megosztottam az ottani trappisták, az FMLN és a salvadori gerillák között.

A képtelen társítás kimondásakor felcsillant a szeme.

— Ha meglátogatja a trappistákat, imádkozni szoktak?

— Nem. Beszélgetünk. Mivel trappisták és hallgatási fogadalmat tettek, mindig élvezik a pletykát — öntötte el arcát ismét a huncut mosoly. — Ha látogatójuk van, szabad beszélgetniök.

— Lelkigyakorlat céljából keresi fel a kolostort?

— Dehogy. A szórakozás kedvéért! Az ételük ugyan eleinte sehogy sem ízlett, mert a szakács fráter nem értette a mesterségét. Így aztán Duran atyával azt mondtuk, már ettünk az úton, s szándékosan későn érkezünk, hogy ne kelljen vacsoráznunk. Azóta jobb a szakácsuk, s jókat ettünk náluk.

— Soha nem gondolkodott azon, milyen lett volna, ha szerzetesnek áll?

— Ahhoz túlságosan szeretem a nőket — felelte nevetve.

— Mikor James Joyce leírta a papi és írói hivatás közti küzdelmét az *Hűjúkori ónarcképb*ben, kijelentette, hogy az író Istent is túlszárnyalja — hogy az író ösztönös magatartása a „Non serviam...”

— Nem tudom, hogy valóban Istenellenes-e az író. De bizonyos értelemben tényleg kis isten, mely ösztönösen dolgozik. Például magam is gyakran tapasztaltam, hogy a könyv nehezen indul. Általában van némi fogalmam arról, hogyan kezdjem és mivel fejezzem be; de hogy mi legyen a kettő között, arról fogalmam sincs. Megesik, hogy olyasmit írok bele, aminek látszólag semmi értelme, mert nem bontja ki a jellemet, nem segíti a cselekményt. Aztán, egy évvel később, mikor már a befejezéshez közeledem, kiderül az ok, mintha öntudatlanul, ösztönösen megérezttem volna, hogy arra a valamire 150 oldallal később nagy szükség lesz.

— Ezt nevezi isteni *sugallatnak* vagy Istenhez való *basonlatosság*nak?

— Hasonlatosság... — kacagott fel Greene. — Egyszerűen képes vagyok irányítani a múltat, a jelent és a jövőt... Elhallgatott, látszott, hogy minden erejével emlékezni próbál. — Egyszer — folytatta —, mikor a *Kiégett bőrönd* felénél tartottam, elakadtam, és nem tudtam, hogyan tovább. Mikor megszálltam Rómában, álmodtam valamit, de ez nem a saját álmom volt, hanem a főhősömé. Másnap beleírtam a kéziratomba, s a regény ment tovább, eltűnt az akadály... Van valami párhuzam a szabad akarat és a predesztináció misztériuma között.

— Mindig úgy emlegetik majd, mint katolikus író. Ehhez mit szól?

— Hányszor mondjam, hogy *nem* vagyok katolikus író. Csak a *Brightoni szikla* megjelenése után *fedezték fel*, hogy katolikus vagyok. Író vagyok, igaz, és éppenséggel katolikus. De nem katolikus író. VI. Pál éppen erre gondolt, mikor azt mondta, lesznek katolikusok, akiket sérteni fognak a könyveim, de ne törődjem vele.

— Gondolja, hogy jobb író lett attól, hogy katolikus?

— Azt hiszem, a „Bloomsbury Iskola” ellen lázadtam, E. M. Forster és Virginia Woolf ellen, és úgy véltem, a jellem attól realiztikusabb, ha az emberi lényeknek jövőjük van: ettől sokkal fontosabbá válik a jellem... A Bloomsbury-kör regényalakjai lapos, vértelen figurák voltak a szememben. Valami hiányzott belőlük.

— Említette, hogy Duran atya magának latinul misézik. Nem reakció ez egy kicsit?

Evelyn Waugh említi, hogy rábeszélte papokat, hogy a jelenlétében latinul mondják a misét, miután bevezették az anyanyelvű liturgiát.

— Evelyn Waugh és az én politikai nézeteim merőben különböznek egymástól... Személy szerint azért bosszantanak a liturgiában bevezetett változások, mert Londonban mindig egy kis templomba jártam, ahol spanyolul miséztek, s én nem beszélek spanyolul. A latin misét tudta követni az ember, mert ott állt a fordítás az imakönyvében. De bosszantott, hogy képtelen vagyok követni a szertartást, mert nem beszélem a nyelvet.

— Sok minden megváltozott a katolikus egyházban, mióta 1927-ben megtört. Mi a véleménye a mai egyházzal?

— A fogamzásgátlásról szóló tanításával nem tudok egyetérteni. Szerintem ez döntő fontosságú az emberi élet szempontjából. Ehelyett azonban, az egyház tanítása folytán, nő az abortuszok száma, amit szomorúan kénytelen tudomásul venni az ember. Pedig az afrikai és az egész világon tapasztalható túlnépesedés miatt szükség van a fogamzásgátlásra és a családtervezésre. Különbözően is, VI. Pál idején a püspökök nagy része a fogamzásgátlás mellett volt, csak hogy a pápa figyelmen kívül hagyta a véleményüket és azt tette, amit jónak látott; igaz ugyan, hogy kifejtette, ez a saját véleménye, s nem megváltoztathatatlan. A mostani pápa nagyon nyugtalanít, mert a régi törvényeket akarja betartatni.

— *A Hatalom és a dicsőség* egyik hőse kimondja, hogy a hívőnek hűségesnek kell maradnia az egyházhoz, amelyhez tartozik — ahhoz, és nem egy egyház-ideálhoz, mely nem létezik.

— Mindig szerettem Newmant, mert hitt a keresztény doktrína fejlődésében, abban, hogy az egyház képes a változásra, nem ragad bele a régi kerékvágásba, hogy ez igaz az meg nem.

Ismét elhallgatott. Árnyék suhant át az arcán.

— Maga szerint a római kúria nem emlékeztet egy kicsit a Politbüro-ra? — kérdezte. Aztán ismét eltöprengett, végül, kis sóhajjal hozzátette: — De maga a *Politbüro* is változik.

— Egyszer azt mondta, hogy az egyházzal olyan viszonyban áll, mint az idegenlégiós, aki azért a városért harcol, amelyből száműzték. Azért vonul hát az ember a pusztába — s csatlakozik az idegenlégióhoz —, mert lehetetlen a császárváros fennkölt ideáljai szerint élni?

— Az ideálok lehetnek jók és lehetnek rosszak. Úgy érzem, ezúttal rossz ideálnak próbál érvényt szerezni az egyház. Az emberiségnek *feltétlenül szüksége* van a születésszabályozásra. Az egyház álláspontját *ideológiának*, s nem ideálnak tekintem. A fogamzásgátlással kapcsolatos doktrína szempontjából a végzetes dátum 1870, az I. Vatikáni zsinat, amelyen kimondták a pápai csalhatatlanságot... Newman bíboros ellene volt a csalhatatlanság kimondásának. Persze, bizonyos feltételekhez kötötték az érvényét — a hit és erkölcs kérdéseire korlátozták, s annak eldöntésére, összhangban van-e a kérdés az apostoli tanítással. A Római Birodalomban igenis létezett a fogamzásgátlás, s az evangéliumok nem tartalmazzak erre vonatkozó kijelentést: tehát a csalhatatlanság nem terjed ki erre a kérdésre. A világ jelenlegi állapotában... és most már ott az AIDS is, súlyos hiba ilyesmit állítani. Szerintem sok pap azért hagyta el hivatását, mert elvárják tőle, hogy érvényt szerezzen ennek a tannak elszegényedett és túlnépesedett területeken; kételyt támad bennük, hogy tisztességes törvény betartatását követelik-e meg.

— *A Hatalom és a dicsőség* című regényében bátor papokat ábrázol, akik inkább vállalták a halált, mintsem hűtlenné válnak a hivatásukhoz. Nem keseríti el, hogy manapság sok pap hagyja el a hivatását?

— Nem. Elfogadom a tény, mert szerintem azok a felelősek érte, akik a mai egyházat vezetik.

Greene előredőlt, s mereven bámulta a padlót.

— Mikor a gorkhánál jártam Malayában — folytatta —, találkoztam egy táborigyűléssel. Vacsora után kettesben maradtunk, s én fölvettem a témát, mire azt mondta: „Több embert veszítünk a fogamzásgátlás tilalma miatt, mint bármi egyéb okból.” És azt is hozzátette, hogy ha valaki a gyónatószékben erről akar bűnvallást tenni, ő témát vált és megkérdézi, vétett-e a szeretet parancsa ellen. Szerintem ésszerűen viselkedik.

Greene kihívóan nézett rám. Készen állt a vitára.

— Nem hiszi, hogy az egyháznak joga van a természet törvénye mellett érvelni?

- De ez szerintem természetellenes törvény — felelte nyomatékosan ejtve a szavakat.
- A szex nem pusztá gyönyör. A *szerelmet* járják le, és *gyönyörök* nevezik.
- Megvallotta valaha bűnként, hogy él a fogamzásgátlás módszerével?
- Nem... azt hiszem, soha — jelentette ki kimérten.
- És gyakorolta akkoriban, mikor az egyház halálos bűnnek tartotta az alkalmazását?
- Megpróbálkoztam vele — és *sikerrel* — mondta megfontoltan. — A feleségem nagyon félt. Az anyja elriasztotta a szüléstől, ugyanakkor én sem akartam, hogy vádolja a lelkiismerete. Tehát ügyeskedtem... aztán végül mégis összejött a gyerek.
- Politikai kérdésekben szokimondó embernek tartják. Felhasználta tekintélyét, mint vezető katolikus író, hogy hasson az egyházi vezetőkre a születésszabályozás kérdésében?
- A II. Vatikáni zsinat idején együtt ebédeltem Heenan bíborossal. Barátom, David Mathew érsek figyelmeztetett: „Az ég szerelmére, fel ne vesd a fogamzásgátlás kérdését!” Mégis megtettem. Elmondtam a bíborosnak, hogy ismerek két katolikus lányt, akinek abortusza volt, amire nem lett volna szükség, ha élnek a fogamzásgátlással. Jó ideig beszélgettünk, s a társalgás végén már mérsékeltebb volt az álláspontja. Azt hiszem, én hatottam rá.
- Ha jól értem, az abortuszt ellenzi.
- Igen. Szeretném mindenestre, ha még szűkebbre szabnák a törvényes időt, amelyen belül végrehajtható.
- Ön szerint megoldható a fogamzásgátlás problémája az egyház számára?
- Minden megoldható egy jobb pápa esetén...
- Találkozott II. János Pállal?
- Csak álomban. Nem volt nagy élvezet.
- Greene hátradőlt a heverőn és fölvetette a fejét.
- 1987 nyarán — folytatta — azt álmodtam, hogy azt írta az újság, hogy a pápa azon gondolkodik, szentté avassa-e Jézus Krisztust, s arra gondoltam, hogy ezt az embert *megörjítette a góg*, ha azt hiszi, ezzel megtisztelti Krisztust.
- Mi baja hát a pápával?
- Nem hiszem, hogy kételkedne valamiben — válaszolta Greene. — Szerintem szemernyi kétsége sincs a csálhatatlansága felől. — Felhúzta a vállát és hallgatott. — II. János Pál néha Reaganre emlékeztet. Állandóan szerepel a tévében, nem? Jó színész. Hiszen színész *akart lenni* fiatal korában. Szüksége van a tömegre, a stábra. Gorbacsovról viszont XXIII. János jut eszembe.
- Azt mondja, János Pálból hiányzik a kétely, s maga mégis hitért imádkozik.
- Furcsamód mindig úgy éreztem, a kétely fontosabb az ember számára. A kételkedés emberi dolog. Olyan korszakba léptünk, amelyben a marxistáknak kételyei támadnak a marxizmussal kapcsolatban. Nem tartják többé csálhatatlannak Marxot. A pápa sem az. Szerintem ez a két szempont rendkívül értékes. Hát nem a kétely hiánya hívja életre a fanatizmust? Látjuk, hogy a kétely felüti a fejét Oroszországban, s látjuk, hogy katolikusok elutasítják a merev dogmát... Ebből a szempontból a kommunizmus és a kereszténység közelít egymáshoz. De a jelenlegi pápa sajnos megkísérli helyreállítani a csálhatatlanság dogmáját.
- A marxizmus viszont azt vallja, hogy az emberi természet kizárólag társadalmi és politikai változások útján tökéletesíthető. Nem jelent ez problémát a keresztény ember számára?
- Nem gondolja, hogy a marxisták éppen most döbbennek rá, hogy az emberi természet semmilyen eszközzel nem tökéletesíthető?
- Keresztény emberként viszont, gondolom, hisz abban, hogy a megváltás által tökéletesíthető.
- Nem hiszek a tökéletesíthetőségben — *egyik fél eszközeivel sem*. Javítani lehet rajta, de nem tehetjük tökéletessé a világot. Azt hiszem, a marxizmus is kialakította a maga elméletét a csálhatatlanságról, s most kezd megdőlni az elmélet.
- Lehetséges jobboldali nézeteket vallani és jó kereszténynek lenni?
- Azt hiszem, elég nehéz — kuncogott fel Greene. — És ugyanilyen nehéz a teljesen marxista meggyőződésű embernek kereszténnyé lennie.
- Hát nem került kapcsolatba a felszabadítás teológiájával?

— A felszabadítás temploma Managuában egyáltalán nem tetszik, mert a falra kitűzték Romero meggyilkolásának véres képét, Krisztust pedig munkásruhában ábrázolták, holott a gyülekezet tagjai középosztálybeliek. Egy fia szegényt nem láttam a felszabadítás templomában. Jobban kedvelem azokat a szörnyűséges hagyományos szobrokat és a szegények gyülekezetét. A szegényekhez illik az ilyesmi.

Ennyit a kérdés érzelmi oldaláról. Intellektuális szempontból viszont tetszik a felszabadítás teológiájában az a gondolat, hogy a szegénységet, a szegények bázisközöségeit választja, az ő helyzetükön próbál segíteni, a *szellemiségüket* próbálja fejleszteni, nem az *erkölcsüket* igyekszik javítani.

— Ön mindig rokonszenvezett a baloldallal. De nem gondolja, hogy az eredeti bűn fogalmában van valami alapvetően konzervatív?

— Soha nem kedveltem az eredeti bűn kifejezést. Inkább azt mondanám, az ember együtt születik bizonyos tendenciákkal, amelyekért nem ő a felelős. És lehet, hogy a jelenlegi egyházvezetés bizonyos szempontból reakciós, de nem mondanám ugyanezt az egész egyházra: a papokra és a hívekre. Ez az érdekes Romero érsekkel kapcsolatban is: mielőtt püspökké szentelték, reakciónak tartották, de amint fölszentelték, támadni kezdte a katonai és halálosztagokat; utolsó szentbeszédében pedig felhívta a csapatokat, hogy inkább tagadják meg a parancsot, de ne öljenek. Becket őta ő az egyetlen érsek, akit miséje közben öltek meg. Rómától azonban vajmi kevés elismerést vagy dicséretet kapott.

— Mióta katolikus hitre tért, az egyház sokkal ökumenikusabb lett. Híve ön az ökumenizmusnak?

— Határozottan... — nevetett fel — ökumenikus vagyok. Bár vannak bizonyos fenntartásaim. Nem hiszem, hogy a mohamedánokkal, a buddhistákkal, ezzel vagy azzal ökumenében lehetünk... Még a zsidókkal sem. De a keresztény felekezetek közötti ökumenét helyeslem. A lányom manapság többet jár egy svájci anglikán templomba.

— És ez elkeseríti?

— Magam is elmentem egy szertartásra. Kitűnő az ottani pap. Valaha katolikus volt, de elvetette a katolicizmust, megnősült és született egy leánya. Később a mentoni anglikán templom tiszteletese lett. Ritkán hallottam jobb prédikációt az övénél. Nagyon mély, nagyon érdekes és *rövid* volt. A lányom jobban szeret oda járni, mint a katolikus templomba. Mikor ezt a papot nyugdíjazták, a tiszteletére adott vacsorára eljött a katolikus püspök is.

Greene nagyot szusszant, láthatólag élvezte a paradoxont.

— Azt mondta, azért vonzódott a katolicizmushoz, mert úgy érezte, közelebb áll az igazsághoz, mint bármely egyéb vallás. Úgy érezte, minden keresztény felekezethez képest is legközelebb jár az igazsághoz?

— Azt hiszem, igen.

— Még mindig így érzi?

— Ugyanakkor azt hiszem, a hibái is nagyobbak voltak a többi felekezetekénél. Nyilvánvaló, ha végiggondoljuk a történelmet. Torquemadára gondolok és néhány pápára. A mostani helyzetet nem nevezném rossznak, de azért jobban örültem volna egy XXIV. Jánosnak.

— Próbált valaha mást katolikus hitre téríteni?

— *Megakadályozni* próbáltam, hogy valaki, akit nagyon kedveltem, megtegye ezt a lépést. Mindent megtettem annak érdekében, hogy ne engedjen a *kísértésnek*, hogy katolizáljon. És... — nevetett fel — sikerült rábeszélnem, hogy ne tegye.

— Ezt nem mindenki tartaná helyesnek.

— Nem hiszem, hogy boldogabb lett volna, ha áttér. Valaki hatott rá, mégpedig erősen... de csak időlegesen...

— A nyilvánosság előtt hű maradt a katolikus egyházhoz. Külön él a feleségétől, például, de soha nem vált el tőle. De hosszú intim kapcsolatot tartott fenn más nőkkel.

— Ezek a bensőséges kapcsolatok elég hosszú időre szóltak: 12 évre, 11 évre, 3 évre... 30 évre. — Kurtán fölkacagott. — Nem futó kalandok voltak, annyi szent! Na, persze futó

kalandjaim is akadtak. De a barátság számomra bizonyos mélységet jelent, és ez a barátság a viszony elmúltával is megmaradt.

— Semmi erkölcsi fenntartása nincs azzal szemben, hogy szeretőt tart?

— A dolog három emberen múlik. Attól függ, ők boldogok-e így? Ha feleségem lenne, nem szeretnék titkos szeretőt tartani, de minden a három fél boldogságán múlik.

— Tehát úgy érzi, a házassága utáni kapcsolatai rendben voltak, mert mindhárman boldogok voltak így.

— Nem tudom, a feleségem mennyire örült neki. De jog szerint külön élünk, ő felépítette a babaház-múzeumát, amivel lekötötte magát... komoly szakértője lett a babaházaknak. És neki is szép háza van.

— Nem hisz a válásban?

— A feleségem nem hitt benne. De nincs is rá szükség.

— Soha nem gondolt arra, hogy egyházilag érvényteleníti a házasságukat?

— Az is csak az egyházi bürokrácia trükkje. Még a végén azt is kijelentik, hogy kezdettől fogva a fogamzástáplálás mellett álltak! — Hangjából némi rosszállás csendült.

— Mennyire érzi magát elkötelezett katolikusnak manapság? Imádkozik? Elmondja néha a „Miatyánk”-ot?

— Ha repülőgéppel utazik és valami elromlik, nem a „Miatyánk”-ot fogja elmondani, hanem az „Üdvözlégy”-et. Azt hiszem, a legtöbb ember így van ezzel. Mikor a gép elhagyja a földet, automatikusan elmondok egy „Üdvözlégy”-et. Csak kétszer jártam úgy, hogy probléma volt a leszállással, és nem félek a repülőktől, de azért automatikusan elmondom.

— Hisz az imádság erejében?

— *Remélem*, hogy számít valamit. — Egy pillanatra megfeszült az alakja, aztán elnevette magát. — És imádkozom is... egy kicsit, éjszakánként. Általában az emberekről.

— Kötött imákat?

— Egy „Üdvözlégy”-et. Aztán tisztázom... a részleteket.

— Hosszú ideig imádkozik?

— Nem, úgy öt percig.

— A szoltárokat szokta imádkozni?

— A szoltárok *untatnak*. Az egész Ószövetség untat... A legutóbbi könyvemben jól ki is figuráztam. Főleg Ezékielt. De kedvelek egy-két himnuszt, bár költői szempontból nem túl értékesek. A „Maradj itt nálam” kezdetű például szeretem.

— A Mária-tisztelet sok nem-katolikus számára falat jelent. Ön részesíti valamilyen különleges tiszteletben Máriát?

— A Mária-imádatához semmi közöm. De *politikailag* erősen hatott rám 1985-ben a Szeplőtelen Fogantatás ünnepe a nicaraguai Leónban. Az újságok mindenhol a vallás üldözéséről írtak, de az ott látottak épp az ellenkezőjét tanúsították. Este kikocsikáztam Tomás Borgéval, a belügyminiszterrel. A Szeplőtelen Fogantatás mindig is nagy ünnep volt. Másfél órán keresztül sétáltunk, mindössze egy testőr kíséretében a város egyik szegény, zsúfolt kerületében. Minden viskóban ott állt a Szűzanya szobra gyertyákkal körülvéve, a tömeg pedig minden háznál megállt, mintha a szertartás része volna, s az onnan hallatszó kérdésre: „Kinek köszönhetjük ezt a boldogságot?”, egy emberként felelte: „A Szeplőtelen Szűznek!” Na, gondoltam, ha ez vallásüldözés...! Aztán átmentünk egy gazdag negyedbe, és ott is ünnepeltek, bár zárt ajtók mögött. Meghatódtam. Elégedett voltam — politikai értelemben. Senki nem nevezheti az ilyesmit vallásüldözésnek.

— Félt valaha... — próbáltam provokálni — a „tű fokától”? Ön biztosan nagyon gazdag. Ahogy körülnéztem a szerényen berendezett lakásban, rádöbbentem, hogy kérdésem ironikusabbnak hat, mint amilyennek szántam.

— Minden vagyonom elosztottam — felelte egyszerűen Greene. — Svájcban havi járadékot kapok. Megélek belőle. Kényelmesen. Volt idő, mikor feleségem és két gyermekem volt, s nem volt több pénzem 20 fontnál.

Ismét fölkapagott.

— Mikor rájöttem, hogy örök életre „kárhoztattam”, úgy éreztem, jobb, ha a gyermekeim már most élvezik a vagyonomat, nem kell várniok rá. Mindketten szép házat építettek maguknak.

— Magánvagyonra mennyi van?
 — Ezen a lakáson kívül van még egy lakásom Párizsban — ott most egy barátom él. Van egy házam Anacaprin — általában abban is laknak; azt *A harmadik* című könyvemért kapott pénzen vásároltam.
 — 85 évesen bizonyára gyakran gondol a halálra...
 Greene ismét fölnevetett. — Tudja, volt egy nagybátyám, aki 92 évesen halt meg... leesett egy fáról... egy korhadt ágat akart levágni róla.
 Néhány percig hallgatott, aztán felcsillant a szeme.
 — Ugyanez a nagybátyám 89 évesen beesett egy metrókocsi alá. Az Admirálisra igyekezett, tanácsadó volt akkoriban. Elmesélte, hogy azért élte túl a kalandot, mert sikerült nyugodtan feküdni. Aztán fölkel és elment a megbeszélésre. Azt mondta, az volt a legérdekesebb az egészben, hogy ezúttal egészen új szögből vehette szemügyre a metrókocsit.
 Greene, még mindig nevetve, lassan felállt, csípőre tette a kezét, mintha meg akarná támasztani magát, és így szólt:
 — Ideje innunk valamit. Magának mit hozhatok?
 — Bármit, köszönöm.
 — Akkor egy vodkát martinivel.
 Két perc múlva visszatért a konyhából két színültig töltött koktélospohárral. Leült a nádheverőre, s láthatólag várta az utolsó kérdést.
 — Akkor hát, összegzésképpen, mit jelent az Ön számára a vallás?
 Greene elgondolkodva nézett a szemembe. Lassan ajkához emelte a poharat. Ebben a pillanatban kortalannak látszott, valami különleges türelem és érettség sugárzott róla.
 — Azt hiszem... *misztérium* — mondta ki lassan, érzéssel. — Olyan misztérium, melyet semmi nem pusztíthat el... még az *egybáz* sem... Igen, *misztérium*.
 Aztán látható élvezettel nagyot kortyolt a poharából.

Bendes Rita fordítása

A következő számainkból:

Maróth Miklós: A keresztény erényekről
 Vajda Mihály: A szent Heideggernél
 Márton László: Írás-tudatlan
 Békés Gellért: A kereszténység a harmadik évezred küszöbén
 Rászlai Tibor: Dativus ethicus
 Ferdinandy György: Magyar írók Párizsban
 Bisztray Ádám: Székelytámad, anyaszék
 Beszélgetés Göncz Árpáddal